

RODRÍGUEZ ADRADOS, FRANCISCO (2003): *Defendiendo la enseñanza de los Clásicos griegos y latinos. Casi unas Memorias (1944-2002)*. Madrid: Ediciones Clásicas/Fundación Lexis, 705 p.

D'entrada, convé dir que llibres com el que em dispo a comentar resulten (al marge de les seves informacions i opinions, mèrits i defectes, del seu volum i dels seus detalls) més aviat insòlits en una perspectiva peninsular; a Europa (i en els països anglosaxons en particular) la situació seria força distinta. Nosaltres no estem gens acostumats, encara, al fet que la figura més *visible* d'una determinada disciplina acadèmica reti comptes, per escrit i de manera molt circumstanciada, de les seves activitats, en la mesura que hagin pogut afectar el conreu i la presència públiques de la dita disciplina. Potser el paral·lel menys inexacte que se m'acut són les Memòries del Rectorat del Dr. Badia i Margarit, però les diferències salten a la vista: aquestes darreres abracen tant sols vuit anys (vuit anys clau, això també és cert), i l'àmbit d'actuació se circumscriu a la Universitat de Barcelona. Francisco Rodríguez Adrados, en canvi, vol esbossar les ventures i desventures de la Filologia clàssica (l·latina i grega) a tot l'Estat Espanyol, tant als Instituts com a les Universitats, des del final de la Guerra Civil fins a l'any 2002.

He escrit *visible* amb cursiva, perquè això i no altra cosa era el que volia dir —amb un mot deliberadament neutre, i que exclou tota mena de connotacions, tan negatives com positives. En efecte, sobretot després de la mort de don Antonio Tovar (1985) i de la de don Manuel Fernández-Galiano (1988), la presència pública de Francisco Rodríguez Adrados es féu tan abassegadora i la seva activitat tan desbordant que esdevingué una mena de paradigma de tot el que es feia en el camp de la Filologia clàssica a tot l'Estat —no pas als ulls de professionals i col·legues, és clar, però sí als de l'opinió pública i també, cosa més curiosa, als d'una part no negligible dels confreres estrangers. Com totes les simplificacions, aquesta tenia quelcom d'arbitrari i forçat; però funcionà molt de temps, i jo mateix podria donar-ne algun testimoni curiós. Per altra banda, no resulta fora de lloc recordar aquí que les Humanitats clàssiques (empro el terme d'una manera molt genèrica) han experimentat a la Península Ibèrica, tot al llarg de la segona meitat del segle xx, una paràbola singular: creixement i expansió de primer, una certa plenitud, crisi, i indicis cada cop més notoris de decadència. Tot plegat, a partir d'unes tradicions molt minses (i en alguns casos, directament inexistents), i coincidint en la cronologia amb el ràpid destronament del grec i del llatí del lloc de privilegi que havien ocupat en totes les tradicions educatives sòlides d'Occident fins a l'endemà de la Segona Guerra Mundial.

La pedra angular (potser algú estaria temptat d'escriure «el pecat original») d'aquesta ràpida creixença de les Clàssiques radicava, evidentment, en la profunda Reforma del Batxillerat duta a ter-

me l'any 1938 pel ministre d'Educació del Govern de Burgos, don Pedro Sáinz Rodríguez, un monàrquic incrustat en la *nomenklatura* franquista. D'això se'n podria deduir —de manera abusiva i errònia, però no del tot forassenyada— un vincle orgànic entre les Humanitats clàssiques i el Règim triomfador en la Guerra Civil. Francisco Rodríguez Adrados fa un esforç considerable —i prou reeixit, dintre d'uns límits— per separar una cosa i l'altra, establint, documents a l'*appui*, que, per una banda, el moviment a favor de les Clàssiques ja havia començat amb força durant la República i, per l'altra, que les primeres temptatives de desmuntar la construcció de Sáinz Rodríguez remunten a una data tan llunyana com el 1951. En efecte, Francisco Rodríguez Adrados, influït, potser, per la seva formació en lingüística històrica, articula un material vastíssim i força caòtic definint tres «Onades reformistes» i una Contrareforma, a càrrec, aquesta, dels governs del Partit Popular, i que qualifica, en bona mesura, de frustrada. (No cal perdre de vista que el punt de partença fix és la situació propiciada per Sáinz Rodríguez el 1938). La «Primera Reforma» (1951-1967) aniria des de l'accés al Ministeri d'Educació de don Joaquín Ruiz Jiménez fins al de J. L. Villar Palasí; la Segona (1968-1982) englobaria el Tardofranquisme, la Transició i el govern de la UCD, fins a la primera victòria socialista. Llavors resulta fàcil d'entendre que la tercera «Onada reformista» (1983-1995) abraçi el període dels successius governs socialistes i que se centri en l'aprovació i posada en vigor de la LRU i, sobretot, de la LOGSE (març de 1990) i els seus desenvolupaments. La Contrareforma la constituïrien les temptatives (benintencionades, però segons Rodríguez Adrados, poc hàbils, massa tímides i, sobretot, no coronades per gaires èxits) de retornar a un cert *statu quo ante*.

Encara que hagi dreçat aquest sumari cenyint-me a les idees —i fins i tot seguint literalment l'índex— del llibre ressenyat, em fa por de donar una imatge molt poc afinada, esbiaixada, del seu contingut: en efecte, les referències cronològiques són —com és obvi— estrictament polítiques, mentre que l'autor fuig tant com pot de l'àmbit polític, del seu món de conceptes, fins i tot del seu llenguatge. Resulta indicatiu, penso, que en un llibre amb una temàtica i uns plantejaments com aquests, jo no hagi estat capaç de trobar-hi ni una sola referència a esdeveniments com el final de la Guerra Civil o la mort de Franco. Tanmateix, Francisco Rodríguez Adrados és estrictament coherent: de segur que es defensaria amb vehemència d'haver escrit un llibre de temàtica política; i des del *seu* particular punt de vista, certament tindria raó. Tots els personatges, actituds, posicions i esdeveniments, sense cap excepció (almenys que jo hagi sabut detectar) són valorats en la mesura que afavoreixen o perjudiquen l'ideal de l'educació clàssica; la seva significació en qualsevol altre terreny és, amb una mena d'implacable coherència, del tot bandejada. Per posar un exemple relativament senzill, la competència «tècnica», professional (ben indiscutible, per altra banda), d'un Antonio Tovar o del llatí A. Magariños permet, fins i tot obliga, a passar per alt el fet que, en una determinada època, adoptaren compromisos polítics no pas insignificants. O per aduir un altre exemple que ens toca de prop, la tenaç hostilitat a «les disset autonomies» (l'andalusa i la catalana molt en particular) no s'explica a partir d'unes opcions ideològiques concretes sinó perquè, en conjunt, solien adoptar, enfront del conreu de les lletres clàssiques, una actitud més reticent que la de les autoritats ministerials de Madrid. En la meua opinió almenys, aquest *parti pris* de l'autor, per més extravagant i fins i tot atrabiliari que pugui semblar, es manté honradament fins a les últimes conseqüències; en posaré un darrer exemple, que gairebé sembla una reducció a l'absurd.

El 22 d'abril de 1970, en les penúltimes Cortes Españolas del franquisme, un grup de coneguts *intellectuals* (Pilar Primo de Rivera, monseñor Guerra Campos, etc.) obligaren el Ministerio, amb un cop d'audàcia ben infreqüent, a retirar una disposició lesiva per al llatí. Francisco Rodríguez Adrados, el qual, segons afirmació pròpia (i que diverses fonts m'han corroborat verbalment), mantenia llavors contactes esporàdics amb elements de l'oposició clandestina, aplaudeix amb entusiasme el «coratge» del gest; la idea que aquest gest, i aquest aplaudiment, poguessin representar una hipoteca més aviat feixuga de cara a un futur diferent és enèrgicament bandejada. (I no cal dir que no calia ésser un maquiavel per a tenir-ho en compte: recordo que em va passar pel cap fins i tot a mi, que encara no tenia vint-i-un anys).

Tenint presents aquestes limitacions, cal reiterar que el volum dels materials aplegats, les complexitats de la intrahistòria, fins i tot l'acumulació d'anècdotes (no sempre edificants, ni de bon tros) han de constituir un material molt valuós per a qui vulgui dibuixar un quadre *realista* de l'*alta* cultura universitària espanyola a la segona part del segle xx —centrada a Madrid, evidentment, però amb una gran capacitat per influir en tot el territori estatal. Vull dir un quadre que reflecteixi les realitats sociològiques i institucionals, no pas el pur comerç de les idees; en donaré, també, només un detall. Els tres protagonistes de la història contada per Francisco Rodríguez Adrados són, probablement per aquest mateix ordre, els distints Ministeris, un organisme col·legial format bàsicament per funcionaris d'ensenyament (la Sociedad Española de Estudios Clásicos) i les pàgines culturals de dos diaris madrilenys. Tot i que les meves nocions de sociologia de la cultura són pobres, em fa la impressió que en d'altres països (fins i tot veïns) els protagonistes d'un debat d'aquesta mena serien uns altres i, sobretot, més nombrosos. Però això no és pas culpa de l'autor: les coses varen descabdellar-se així com ell les descriu; i, com deia sovint Joan Fuster, no hi ha més cera que la que crema.

No resulta inútil apuntar que, en un context global tan complex, no tots els filòlegs clàssics, ni de bon tros, compartiren les estratègies de Francisco Rodríguez Adrados; i ara no parlo en termes sociopolítics. Sense moure's de l'àmbit de les opcions purament intel·lectuals, hom podia decantar-se per convertir les Humanitats grecolatines en una cleda d'elevada especialització científica (com l'hebreu, posem per cas); o bé maldar, al contrari, per preservar-los un espai, encara que fos modest, en el domini de la cultura comuna. La primera opció presentava avantatges estratègics indubtables, però significava abandonar a la seva sort el col·lectiu, tan nombrós i sacrificat, dels professors de secundària. Francisco Rodríguez Adrados i els seus s'oposaren amb la darrera energia a seguir-la; i en realitat, l'objectiu més important d'aquest llibre tan voluminós és afirmar, encara un cop, que aquesta tria fou l'encertada. No seré pas jo qui prengui partit, ara i aquí, en un sentit o en l'altre; i a més, ens falta perspectiva històrica, encara.

Algunes remarques, per començar a cloure aquest text, que ja es va fent llarg. A alguns lectors d'aquesta revista, potser els pot interessar un elenc, que l'índex onomàstic permet de dreçar fàcilment, dels catalans que hi són mencionats. Sense necessitat d'ésser exhaustiu, enumeraré Jaume Olives i Canals (ahudit amb un menyspreu ben injust a la p. 74, com «el genio que se desinfló»); Eduard Valentí, M. Bassols de Climent, Joan Bastardas i Parera, Virgilio Bejarano, Ramon Aramon i Serra (citada a la p. 79 amb força afecte), Eugeni (o, més ben dit, *don Eugenio*) d'Ors, i molt especialment Josep Alsina i Clota. També, és clar, Joan Maluquer de Motes (amb qui Francisco Rodríguez Adrados tingué un enfrontament duríssim, a propòsit del Pla d'Estudis que portava el seu nom), Antoni González Senmartí, Marc Mayer, José Luis Vidal Pérez i Carme Laura Gil (probablement el personatge més bescantat al llarg de tot el llibre; en un moment donat, la qualifica rotundament de «quizá la principal causante del desastre educativo en Cataluña»).

Francisco Rodríguez Adrados insisteix que, per bé que sigui en termes purament personals, narra una història col·lectiva, que afecta moltíssima gent. Això és veritat, almenys en part; l'abundós Apèndix Documental al final del volum (cf. p. 449-692) ho corrobora. Ara bé, la seva visió és tan subjectiva —per no dir tan idiosincràtica—, l'escriptura tan peculiar (deliberadament col·loquial, sovint reiterativa, amb una franquesa i descurança no gens freqüent en textos d'aquesta mena) que l'hipotètic lector farà bé de prendre's el volum d'una manera distinta: com el testimoniatge intransferible (i insubstituïble) d'una personalitat estranya i vigorosa, dotada d'una força de voluntat, una energia i una capacitat de treball realment fora del comú, i que ha deixat una marca de primer ordre, a despit d'una certa marginalitat (potser més aparent que real), en la vida cultural espanyola de la segona meitat del segle xx. Fins i tot si hom no comparteix gairebé cap de les tesis i interpretacions de Francisco Rodríguez Adrados (aquest és, almenys, el meu cas), es tracta d'un llibre, per fer servir l'expressió consagrada, que no deixa indiferent cap filòleg, cap universitari.